

ІСТОРІЯ

народного
господарства
та
економічної
думки

УКРАЇНИ

ВИПУСК

48

2015

А.В. Федоренко**АКАДЕМІК П.І. БАГРІЙ: ВЧЕНИЙ, ДЕМОКРАТ, ЖИТТЄЛЮБ***До 90-річчя від дня народження академіка АН УРСР**П.І.Багрія*

На основі особистих спогадів розкриваються людські якості П.І.Багрія (1925–1981) – відомого українського вченого-економіста, автора оригінальної концепції суспільного відтворення. Біографічна та бібліографічна інформація репрезентує наукові здобутки вченого.

З часу трагічної загибелі Петра Іларіоновича Багрія пройшло майже 35 років. Тому наразі на думку спадає лише загальне враження від постаті видатного вченого та окремі події, що найглибше закарбувалися в пам'яті.

Доля звела мене з П.І.Багрієм наприкінці 1973 року під час вступу до аспірантури Інституту економіки АН УРСР, директором якого він був. Початково мене було зараховано до відділу, який займався дослідженнями проблем господарського розрахунку, оскільки я мав практичний досвід роботи у фінансово-збутовому відділі

однієї з київських «поштових скриньок». На той час П.І.Багрій набирав аспірантів до нового підрозділу – відділу міжгалузевих проблем соціалістичного відтворення. Директор запросив мене на співбесіду і запропонував змінити наукову орієнтацію з питань господарювання на теорію відтворення суспільного виробництва. Я дав згоду і опинився в новому колективі, моїм науковим керівником призначили академіка АН СРСР Олексія Матвійовича Румянцева. Але згодом П.І.Багрій запропонував свою кандидатуру, як завжди з гумором: «А ти не проти, якщо твоїм керівником буде

не «союзний», а «республіканський» академік? Принаймні до Москви «мотатися» не доведеться, будеш «на усьому готовому».

Звичайно відмовитися від такої пропозиції я не міг, і дав згоду, про що жодного разу потім не пошкодував. Як науковий керівник П.І.Багрій застосовував наступний підхід: «Аспірант – ще не вчений, це щеня, яке кинули у воду: впливе – стане вченим, потоне – отже не судилося». Тому Петро Іларіонович ніколи не «заважав» своїм аспірантам надмірними адміністративними регламентами. Однак і допомога з його боку полягала перш за все в тому, щоб спонукати аспірантів регулярно відвідувати Інститут та «варитися в науковому бульйоні». «Завдання наукового керівника – допомогти аспіранту вийти на захист на останньому етапі: здійснити наукову редакцію роботи та відшукати опонентів», – вважав П.І.Багрій.

Петро Іларіонович передусім – вчений, який самостійно провадив дослідження і викладав їх результати у своїх наукових творах. Адже не про кожного «автора» монографічних публікацій та навіть окремих статей можна сказати теж саме: у кращому випадку такі «вчені» є «читачами» власних «творів», але аж ніяк не «письменниками», що їх написали. Відповідно для Петра Іларіоновича була неприйнятною практика «приєднання» як співавтора до публікацій своїх аспірантів чи співробітників. «Якщо в статті є хоча б одна слушна думка, – говорив Багрій, – її вже можна публікувати, а якщо є дві – її треба публікувати».

Петро Іларіонович всіляко заохочував і особисто підтримував у «підвідомчому» йому Інституті економіки АН УРСР творчий пошук, атмосферу наукових дискусій. Цей процес був формалізований у щомісячних методологічних семінарах у наукових підрозділах Інституту. Також не було жодного випадку, щоб керівник обмежував у колективі свободу наукового вибору, вимагав апологетики існуючої системи чи виконання замовних робіт.

Серед фундаментальних наукових публікацій, що вийшли з-під пера Петра Іларіоновича, необхідно відзначити його індивідуальну монографію «Динамика и структура общественного производства при социализме: (вопросы методологии и анализа)» (1971), яка, без сумніву, була помітним явищем в українській економічній науці того часу.

Крім цього твору, Петро Іларіонович був членом авторських колективів багатьох інших фундаментальних монографічних досліджень, серед яких «Проблемы интенсивного развития произ-

водства» (1978), «Пропорциональность и эффективность воспроизводства в условиях развитого социализма» (1980), «Факторы экономического роста в условиях развитого социализма» (1983).

П.І.Багрій був очільником важливого дослідницького напрямку, наукової школи – теорії розширеного відтворення соціалістичного виробництва, під розвиток якої в Інституті було створено спеціальний науковий підрозділ.

Велику увагу Петро Іларіонович приділяв вихованню наукової молоді та перетворенню її на кадри вищої кваліфікації. У П.І.Багрія було багато аспірантів і до кожного з них було чуйне «батьківське» ставлення. «Мої учні» – з почуттям гордості називав їх він і охоче спілкувався не лише у стінах Інституту, але й запрошував до власної оселі в академічному будинку на Володимирській 51/53.

Демократичність Петра Іларіоновича була безмежною. У стосунках з підлеглими з його боку ніколи не було жодного натяку на дистанцію, зумовлену різницею в адміністративному ранзі, науковому статусі чи віковому рівні. Для Багрія усі співробітники Інституту були рівними між собою і сам він почувався «рівним серед рівних». І ця атмосфера культивувалась в Інституті, що часто-густо відсутнє у навчальних закладах, де існує прірва між студентом і викладачем.

Якось ми з колегою загралися в шахи і вийшли за межі обідньої перерви. Аж тут до кабінету зайшов П.І.Багрій. Він заплескав у долоні і радо вигукнув: «Ну, нарешті, застукав вас на гарячому!». Ми схопилися на ноги, але шеф поблажливо сказав: «Грайте, грайте! Шахи аналітику розвивають!»

Петро Іларіонович любив життя і людей, він «тягнувся» до колективу, залюбки брав участь в усіх неформальних заходах, починаючи із днів народження співробітників відділу, відзначення свят чи якихось інших подій у житті наукового підрозділу, який він очолював. На згадку приходять не один випадок, коли ми – молоді науковці проводили з шефом години у задушевних розмовах про науку і життя, не зважаючи на те, що він – академік, а ми лише новоявлені кандидати наук.

Петра Іларіоновича немає серед нас вже майже тридцять п'ять років. І можна лише пошкодувати з того приводу, що започаткована ним наукова школа розширеного відтворення суспільного виробництва в українській економічній науці зійшла нані-

вець. На заміну фундаментальним дослідженням основ економічного розвитку дедалі більше приходять «пожежне» тушіння «підпалів» та «загорянь» у кризовій вітчизняній економіці. Зазирнути за науковий обрій наразі не до снаги: на це немає ні суспільних замовлень, ні достатнього часу. Натомість П.І.Багрій вважав: «Академічна наука має досліджувати вічне», тобто закономірне, а не прохідне, минуще. Сам стояв на цьому постулаті і вимагав від інших. На жаль, як показала історична практика «розвиненого соціалізму», «вічне» того часу також виявилось минушим...

Біографічна довідка

П.І.Багрій народився 5 листопада 1925 р. на Вінниччині у родині службовця. Рано розпочався його трудовий шлях. У неповні шістнадцять років, закінчивши вісім класів середньої школи, почав працювати в колгоспі (с. Тополівка Теплицького району Вінницької області). Навчання було перервано Другою світовою війною. Під час фашистської окупації був бійцем партизанського загону ім. Щорса. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Упродовж 1944–1950 рр. служив у лавах Радянської Армії рядовим, сержантом, старшиною. Військову службу поєднував із навчанням у Бобруйській вечірній школі робітничої молоді, яку закінчив у 1950 р. із золотою медаллю. Потім було навчання в Одеському кредитно-економічному інституті. Наполеглива праця по опануванню знаннями, активна участь у громадському житті – все це відзначало студента Багрія. В 1954–1957 рр. він навчався в аспірантурі Інституту економіки АН УРСР. Захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (1958 р.). Після закінчення аспірантури працював в тому ж Інституті на посадах молодшого, а потім – старшого наукового співробітника.

У 1961–1965 рр. Петро Іларіонович Багрій, перебуваючи у закордонному відрядженні, працював службовцем у Статистичному бюро Секретаріату ООН (Нью-Йорк). Після повернення із США – знову в Інституті економіки АН УРСР, де займає посади заступника директора з наукової роботи (1965–1970), директора (1971–1976), завідуючого відділом (1976–1981 рр.). У 1970 р. П.І.Багрій захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук. Вчений приділяв багато уваги справі підготовки наукових кадрів економістів. У 1971 р. йому було присвоєно вчене звання професора.

Наукова діяльність П.І.Багрія була багатогранною, він звертався до найактуальніших економічних проблем, зокрема таких: методологія аналізу динаміки та структури суспільного виробництва, питання темпів і пропорцій економічного зростання, обґрунтування критеріїв класифікації галузей народного господарства та вдосконалення макроекономічного рахівництва, аналіз продуктивності праці та чинників її підвищення, методика статистико-економічного вивчення ефективності використання виробничих фондів, соціально-економічне планування та демографічне прогнозування, управління науково-технічним прогресом, шляхи інтенсифікації виробництва, тощо.

Перебуваючи на відповідальній посаді в ООН, Петро Іларіонович розробив методіку включення соціалістичних країн в індекс світового промислового виробництва. Вчений обґрунтував необхідність зміни методіки визначення членських внесків України до ООН, що було враховано й на основі чого здійснене відшкодування коштів. У виданнях ООН опублікована значна кількість його праць, що засвідчує високий фаховий рівень проведених досліджень та авторитет ученого у світовій науковій спільноті.

П.І.Багрій керував колективом розробників довгострокової Комплексної програми науково-технічного прогресу в Українській РСР і сам приймав активну участь у цій праці. Очолюючи творчий колектив, займаючись координацією наукових досліджень, він приділяв багато уваги справі підготовки високопрофесійних кадрів учених-економістів. За час керівництва Інститутом економіки П.І.Багрій проявив себе як прогресивний керівник, успішний організатор науково-дослідницьких робіт. Він сформував новий напрям досліджень, який виявився затребуваним не тільки для планово-централізованої економіки, а для становлення та розвитку національного господарства незалежної України, – аналіз чинників макроекономічної динаміки та типів економічного розвитку.

Як учений-економіст П.І.Багрій плідно працював на високих рубежах економічної науки. Він є автором численних наукових праць, присвячених актуальним питанням економічної теорії, розвитку національної економіки та економічної статистики. За

відому монографію «Динамика и структура общественного производства при социализме (вопросы методологии и анализа)» був удостоєний премії імені О.Г.Шліхтера АН УРСР. За видатні заслуги у розвитку економічної науки П.І.Багрій був обраний членом-кореспондентом (1972 р.), а потім – академіком АН УРСР (1973 р.).

Різнобічний характер мала редакторська діяльність П.І.Багрія. Він був членом Головної редколегії «Української Радянської Енциклопедії», редколегії «Енциклопедії народного господарства УРСР», відповідальним редактором журналу «Економіка Радянської України». За редакцією П.І.Багрія вийшла у світ низка монографій, збірників та інших видань. На всіх ділянках роботи Петро Іларіонович виявляв глибоке знання справи та велику працелюбність. Він був людиною, безмежно відданою науці.

Бібліографічна довідка

Основні праці з наукового доробку П.І.Багрія

1. Багрій Петр Илларионович. Статистика производительности труда в совхозах [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук / Акад. наук Укр. ССР. Ин-т экономики. – Киев : [б. и.], 1958. – 19 с.
2. Багрій П.І. Обчислення і аналіз продуктивності праці у радгоспах / П.І. Багрій. – К., 1959.
3. Багрій Петр Илларионович. Об опыте включения социалистических стран в мировые экономические индексы / П.И. Багрій. – М. : [б. и.], 1965. – 12 с. – (Тезисы доклада / Ин-т экономики мировой соц. системы Акад. наук СССР. Науч.-исслед. экон. ин-т Госплана СССР. Междунар. науч. конферен. по проблемам методологии междунар. соизмерений стоимостных показателей).
4. Багрій П. Про методологію аналізу причин товарного виробництва при соціалізмі / П. Багрій // Економіка Рад. України. – 1967. – № 5. – С. 22–27.
5. Багрій П.І. Методологічні питання вимірювання економічного зростання / П.І. Багрій // Економіка Рад. України. – 1968. – № 8. – С. 57–64.
6. Багрій П.И. Основные направления демографических исследований в Украинской ССР / П.И. Багрій, В.П. Пискунов, В.С. Стешенко // Материалы Межрегионального семинара ООН по применению демографических данных и исследований в планировании развития УССР (Киев, 15–26 сентября 1969 г.) – К., 1969. – С. 9–18.

7. Багрій П.І. Динаміка і структура сільськогосподарського виробництва в країнах РЕВ. – В кн.: Творче застосування ленінського кооперативного плану і сучасні проблеми сільськогосподарського виробництва в країнах соціалістичної співдружності. Матеріали міжвузівської респ. наук. конференції. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1969. – С. 20–23.
8. Багрій П.І. Економічне співробітництво соціалістичних країн у галузі спеціалізації виробництва / Рец. на кн.: Кормнов Ю.Ф. Международная специализация производства. – М.: Экономика, 1968 // Економіка Рад. України, 1969. – № 11. – С. 90–92.
9. Багрій П.І. Динамика и структура общественного производства при социализме. (Вопросы методологии и анализа): автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра экон. наук. – К., 1970. – 85 с. (Киевский ин-т нар. хоз-ва).
10. Багрій П., Бурлин В. Демография: семинар ООН в Киеве / Межрегион. семинар ООН по вопросам применения демограф. данных и исследований в планировании соц.-экон. развития. 1969 г. / П. Багрій, В. Бурлин // Вопросы экономики, 1970. – № 2. – С. 157–159.
11. Багрій П.І. Інтернаціональна вартість / П.І. Багрій // Енциклопедія народного господарства УРСР. – Т. 2. – 1970. – С. 186.
12. Багрій П.І., Чуйко Л.В. Координація демографічних досліджень / П.І. Багрій, Л.В. Чуйко // Вісник АН УРСР. – 1970. – № 12. – С. 87–90.
13. Багрій П.І. В.І. Ленін і економічне співробітництво соціалістичних країн / П.І. Багрій // Економіка Рад. України. – 1970. – № 4. – С. 82–88.
14. Багрій П.І. Про критерії і межі сфери матеріального виробництва. Проблеми теорії і методології / П.І. Багрій // Економіка Рад. України. – 1970. – № 9. – С. 12–19.
15. Демографические тетради. – Вып. 2–3 / Редкол.: П.И. Багрій (отв. ред.), В.С. Стешенко, П.И. Пустоход [и др.]. – Киев, 1970. – 240 с. – (АН УССР. Ин-т экономики).
16. Демографічні дослідження: [Респ. міжвід. зб.]. – Вип. 1 / Редкол.: П.І. Багрій, В.С. Стешенко (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970. – 240 с. – (АН УРСР. Ін-т економіки).
17. Енциклопедія народного господарства Української РСР: в 4-х т. / АН УРСР. Голов. ред. УРЕ; Багрій П.І. (член редколегії). – К.: УРЕ, 1969–1972.
18. Багрій П.І. Динамика и структура общественного производства при социализме: Вопросы методологии и анализа / П.И. Багрій; отв. ред. С.М. Ямпольский. – К.: Наук. думка, 1971. – 320 с. – (АН УССР. Ин-т экономики).
19. Індустріально-колгоспна Україна / П.І. Багрій, І.І. Лукінов, М.С. Герасимчук, Т.І. Дерев'янкін [та ін.] / Редкол.: П.І. Багрій (відп. ред.), Т.І. Дерев'янкін, О.О. Храмов, С.М. Ямпольський [та ін.]. – К.: Політвидав України, 1972. – 264 с.
20. Інтенсифікація колгоспного виробництва (Питання виміру та аналізу) / Луц Г.І.; відп. ред. П.І. Багрій. – К.: Наук. думка, 1972. – 144 с. – (АН УРСР. Ін-т економіки).
21. Багрій П. Головне завдання дев'ятої п'ятирічки і деякі проблеми економічної теорії / П. Багрій // Економіка Рад. України. – 1972. – № 8. – С. 35–40.
22. Багрій П.І. Украинская ССР / П.И. Багрій // Экон. и орг. пром. пр-ва. – 1972. – № 6. – С. 16–25.
23. Економічний словник / за ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова; [ред.-консультанти: О.О. Нестеренко, В.В. Бондаренко, В.М. Данилюк та ін.]. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – 624 с.
24. О мерах стимулирования темпов роста производительности труда в промышленности УССР: (Докл. Записка; в конце текста: чл.-кор. АН УССР П.И. Багрій) / АН УССР. Ин-т экономики. – Киев: [б. и.], 1973. – 20 с.
25. Об актуальных проблемах управления научно-техническим прогрессом в промышленности [Текст]: Докл. / Отв. ред. акад. П.И. Багрій; АН УССР. Ин-т экономики. – Киев: [б. и.], 1974. – 93 с.
26. Багрій П. Питання теорії відтворення в умовах розвинутого соціалізму / П. Багрій // Комуніст України. – 1975. – № 4. – С. 72–81.
27. Экономические проблемы развитого социалистического общества / П.И. Багрій, Ю.Н. Пахомов, Н.С. Герасимчук, Н.Г. Чумаченко, С.Г. Галуза, В.Е. Козак [и др.] / Редкол.: П.И. Багрій (отв. ред.) [и др.]. – К.: Наук. думка, 1977. – 384 с. – (АН УССР. Ин-т экономики).
28. Багрій П. Зростання ефективності суспільного виробництва Української РСР / П. Багрій // Економіка Рад. України. – 1977. – № 7. – С. 20–32.
29. Проблеми інтенсивного розвитку виробництва / [Акад. АН УССР П.И. Багрій, к.э.н. А.В. Марьенко, к.э.н. Л.Н. Шаблистая и др.; отв. ред. П.И. Багрій]. – Киев: Наук. думка, 1978. – 331 с. – (Економіка развитого социализма).
30. Багрій П. Ефективність виробництва як фактор збалансованості народного господарства / П. Багрій // Економіка Рад. України. – 1979. – № 10. – С. 3–13.

31. Пропорциональность и эффективность воспроизводства в условиях развитого социализма / П.И. Багрий, В.В. Бондаренко, В.И. Кононенко, А.В. Марьенко, Л.Н. Шаблистая [и др.] / Отв. ред. П.И. Багрий. – К. : Наук. думка, 1980. – 374 с. – (АН УССР. Ин-т экономики).
32. Вопросы интенсификации сбалансированности расширенного воспроизводства в период развитого социализма / А.И. Ноткин, П.И. Багрий, В.Н. Богачев, М.Я. Сонин, В.И. Кононенко, Л.М. Шаблистая [и др.] ; под ред. А.И. Ноткина. – М. : Наука, 1981. – 366 с. – (АН СССР. Ин-т экономики).
33. Багрий П.І. Господарський механізм і удосконалення пропорцій відтворення / П.І. Багрий // Економіка Рад. України. – 1981. – № 1. – С. 19–26.
34. Факторы экономического роста в условиях развитого социализма / [П.И. Багрий, А.К. Агафонов, В.В. Бондаренко и др. ; отв. ред. В.И. Кононенко]. – Киев : Наук. думка, 1983. – 327 с.

Публікації про П.І. Багрія

Багрий Петро Іларіонович // Історія Академії наук УРСР / Редкол.: Б.С. Патон (голов, ред.) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 662.

Багрий Петро Іларіонович // Українська Рад. Енциклопедія [у 12 т.]. – Т. 1. – Вид. 2-е / Голов, редколегія: М.П. Бажан (голов, ред.) [та ін.]. – К. : Голов, ред. УРЕ, 1977. – С. 318.

Одержано 20.08.2015 р.